Nagy Péter Tibor válaszai 2007/8-as körkérdésünkre Van-e nemzeti pedagógia és nemzeti neveléstudomány? In: Iskolakultúra online (2007)

Tisztelt Főszerkesztő úr, Kedves Barátom, három kérdésed közül a két szélsőre nem tudok válaszolni. Az elmúlt 15-17 év neveléstudományi eredményeivel kapcsolatban túl sok mondanivalóm lenne ahhoz, hogy most és itt erről nyilatkozhassam, a Solla Price munkásságával, s főleg ismertségével kapcsolatban pedig túl kevés.
A neveléstudomány nemzeti jellege viszont engem is régóta foglalkoztató kérdés.
A probléma gyökere, hogy a tudomány szó többjelentésű, vagy legalábbis ugyanannak a jelentésnek több kontextusa lehetséges.
Az első kontextus: a világ egyik szeglete megismerésének ill leírásának egyik *módja*, mely lényegében eltér a „hétköznapi" vagy a „művészeti" természetű megismeréstől és leírástól. Ez a megismerési-leírási mód – márcsak filozófiai okoknál fogva is - egyetemes. Illetve: egyetemes abban az értelemben, hogy a felvilágosodás óta van egy tudományfogalmunk, megismerésfogalmunk. Egyetemes, de csak abban az értelemben, hogy a felvilágosodás által dominált szellemi térségeken kívüli világot ebből az egyetemességből kizárjuk. A tudomány ebben az értelemben a nyugati emberiség közös kincse, melynek természetesen tagjai távol-keleti vagy afrikai tudósok is, de nem a kultúrák sokszínűsége, vagy az „anything go" posztmodern értékvilága révén, hanem azért mert elfogadják és alkotóan alkalmazzák ezt a felvilágosodáselvű tudományfogalmat.
Ugyanakkor a tudományos megismerési, világmagyarázati módon *belül* különféle paradigmák, megközelítések léteznek. Ezeket a megközelítéseket 19 században kialakult módon németnek, franciának, vagy angolszásznak hívjuk. Akkor is így hivjuk, hogyha történetesen nem német, francia, vagy angol anyanyelvü tudós műveli. Neveléstudományon kívüli példát hozva Lukács György nyilvánvalóan a német filozófiához tartozik…Ilyen értelemben tehát van „német jellegű" neveléstudomány, de ebbe egyfelől nem német neveléstudósok (mondjuk Kármán Mór, Kornis Gyula) is nyilvánvalóan beletartoznak, másrészt a német, osztrák, német-svájci neveléstudósok jelentős része – pl. az 1945 utáni NSZK-ban induló nemzedék jónéhány kiválósága – nem tartozik bele, hiszen angolszász paradigmát követ…Minthogy a nemzeti jelző ebben az esetben egy megközelítésmódot jelent, értelemszerűen nincs és nem is lehet annyiféle neveléstudomány, ahány nemzet van. Nincs például – noha a lakosság, sőt a tudományos közösség mérete is összevethető a némettel, franciával – „orosz" vagy „brazil" neveléstudomány.
A tudomány szó harmadik kontextusa a tudomány és a tudományos termelés intézményrendszeréhez kötődik. Ez az intézményrendszer, tudományos akadémia, tudományos társaságok, tanszékek, intézetek, pályázatok, díjak, fokozatok, folyóiratok, könyvsorozatok stb. történetileg egyértelműen nemzeti jellegűek. Ebből a nemzeti jellegből először a természettudományok és orvostudományok, majd a társadalomtudományok is elkezdtek fokozatosan „kijönni": ennek intézményes jele, hogy a doktori, habilitációs és MTA doktori minősítési követelmények között már a neveléstudományban is feltételként szerepel a külföldi publikálás, az életrajzok, pályázatok mérlegelésekor kiemelt súllyal esik latba a nemzetközi elemek sora: a külföldi publikáció mellett, a külföldön betöltött állás, a külföldi projekt. Mi több egyre hangsúlyosabbá válik a valóságban is, a források számát és nagyságrendjét tekintve is a valóban nemzetközi kutatás, mely soknemzeti szereplős, illetve olyan pályázatok, melyekre mindenhonnan, vagy legalábbis sok országból lehet pályázatot beadni. A tudománynak egyre több nemzetközi terméke van: nagy enciklopédiák, tanulmánykötetek, folyóiratok...Ez az egyetemesség nyilvánvalóan fellép a nemzeti

partikularitás ellen, ugyanakkor másféle partikularitásoknak nyit utat: az inventiózusságnál többet számit a bürokratikus pályázási szabályok, szigorú tanulmányirási protokollok stb betartása. A nemzetközi tudomány működése ugyanúgy a kapcsolati tőkék használatán alapszik, mint a nemzeti tudományoké…
A tudomány szó negyedik kontextusa a megismerendő tárgyra vonatkozik…A neveléstudomány esetében a megismerendő tárgy részben a természettudományokhoz, matematikához hasonlóan egyetemes: ezek azok a kutatások,melyek a fejlődéslélektant, vagy az etológiát használják segédtudományként. Az összes többi kutatás azonban konkrét térhez és időhöz kötött: ahhoz a konkrét társadalmi kontextushoz, amelyben az iskolarendszer működik, az iskolarendszer konkrét történeti alakulásához, a helyi társadalom összetételéhez, az egyes müveltségi javak helyi társadalomban elfoglalt szimbólikus értékéhez, a gyerekek és szülők, gyerekek és tanárok közötti kulturálisan-történetileg meghatározott viszonyokhoz. Mindezeket kutatni, természetesen lehet és szükséges nemzetközi összehasonlitással, de csak nemzeti válaszok összességéből jöhet létre komparativizálható eredmény, illetve a nem nemzeti, hanem iskolaszintü, vagy akár csoportszintű, egyénszintü eredmények csak az adott nemzeti társadalomra vonatkozó társadalmi információk alapján értelemzhetők. Az európaizálódással ill a globalizációval radikálisan lecsökkenhetnek a nemzeti társadalmak közötti különbségek, de a kulturális örökségek különbözősége belátható ideig megőrzi majd az egyes rendszerek, helyi társadalmak közötti különbségeket.
A kérdésre tehát azt a választ tudom adni, hogy neveléstudomány, mint tudomány csak egyetemesen létezik, egyes paradigmái létezhetnek nemzeti módon, de ez magyar speciel nem lehet, a tudomány mint intézményrendszer részben nemzeti részben nemzetközi módon létezik, s a tudomány témái legnagyobb részét tekintve konkrét oktatási rendszerekkel, vagy konkrét társadalmakban és iskolákban zajló pedagógiai folyamatokkal kapcsolatos, s eképpen nemzetiként létezik.

Nagy Péter Tibor
MTA doktora, egyetemi tanár